

NÜBÜVETİN İLMÎ İ'CÂZİ (*)

Yazan : Dr. Nûreddin 'ITR

Çeviren : Bilâl SAKLAN
Hadis Araştırma
Görevlisi

Resülûllah (s.a.v.)ın büyük mucizelerinden bir kısmı da onun ilmî mucizeleridir. Bunların mucize oluşu, Peyğamber (s.a.v.)in okuma yazma bilmediği gibi, hiç bir kimseden de din ve dünya ile ilgili ilim almamasından kaynaklanmaktadır. Yarımada'daki kavmi de ümmî olup, kaynakların bize bildirdiğine göre, bölgede okuma yazma yok denecek kadar azdır.

Bununla beraber O, ilimle gelmiş, ma'rifetle gönderilmiştir. Öyleki, kendisine ilk inen âyet-i kerîmeler, «Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku. Rabbin nihayetsiz kerem sâhibidir. Ki O, kalemle (yazı yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti.» (1) olmuştur.

Bu yüce Peyğamberin (s.a.v.) mucizelerinden birisi de; O'nun, berak ve köklü davetinde doğru düşünceyi ve yaratılışın su götürmez gerçeklerini gösteren aklı deliller getirmesidir. Nitekim, Kur'an-ı Kerîm de yaratılışın gerçeklerinden vukuf ile bahsetmekte ve insanlara noksan sıfatlardan münezze' olan Rablerini tanıtıcı doğru şahitler getirmektedir. Bundan dolayı insanlık asırların geçmesine, ilmin ilerlemesine rağmen Kur'an-ı Kerîm'in tesbit etmiş olduğu yaratılışın genel kaidelerinin dışına çıkamamıştır. Bu durum, Kur'an-ı Kerîm'in yalnızca Allah'tan sâdir olduğunu gösterdiği gibi, Hz. Muhammed (s.a.v.)in ilminin de yine yalnızca Allah'dan geldiğini göstermektedir.

Yaratılışla ilgili kaideleri şöyle özetleyebiliriz :

1 — Gerek yeryüzünde olsun, gerekse gökyüzünde olsun tabiatta ki tüm bu tekevvünât, Allah tarafından yaratılmış, saltanatına boyun eğmiş, kudreti ve iradesi karşısında önemsiz bir varlık olmuştur. Böyle olunca bazı din salıklarının, yeryüzündeki bazı varlıklarla yıldızların insan

(*) Bu yazı, Dr. Nûreddin 'ITR'in tahkik ve ta'lik'ını yaptığı Hatib el-Bağdâdî'nin «er-Rihle fi Talebil-Hadis», 1. Bsm. Beyrût, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1975, adlı esere yazmış olduğu mukaddimedir.

hayatındaki tesiri hakkındaki düşünceleri batıl olmuş, insanlar da onlardan korkup, ibadette bulunmaktan kurtulmuş oluyorlardı.

2 — Bütün bu yaratılışlar kendilerinde ortaya konulan mükemmel sanat ve icâd alametleriyle, Allah'ın varlığına, birliğine ve yüce sıfatlarına delalet etmektedir. Allahü Teâlâ yaratılış konusunda düşünmeyi, onların sırlarını araştırmayı emretti. Böylece Cenabı Hak kevnî ilimlerde araştırma kapısını sonuna kadar açmakla kalmamış, bilakis bütün alem bunu yasağ bir iş, Allah'a karşı bir çıkış sayarken O, bununla insanları mükellef tutmuştur.

3 — Âlemde herşey hassas bir ölçü içerisinde seyrederek; «Güneş ve Ay (menzillerinde ettikleri hareketle) hesaplı.» (2), «Allah katında herşey bir ölçü ile dir.» (3)

4 — Bu kainatın tümü insanın menfaati için yaratılmıştır. Üstelik o, Cenabı Hakkın buyurduğu gibi ulvisi ile, süflisi ile insanın emrine verilmiştir. «O, o yaratıcıdır ki, yerde ne varsa (faydalanıp ibret alınız diye) hepsini sizin için yarattı. Sonra semayı (yaratmayı) kastetti de onları (semaları) yedi gök halinde nizama koydu. O her şeyi hakkıyla bilendir.» (4), Cenabı Hak diğer bir ayeti kerimede de şöyle buyurmaktadır; «Bir de göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini (Allah) kendi katından sizin hizmetinize bağladı. Şüphesiz bunda düşünecek bir kavim için ibretler vardır.» (5)

Avrupa müslümanlara talebelik yapıp onlardan ilmi gerçekleri, ilme güveni, ilim için fedakarlığı almak suretiyle kölelikten kurtulup medeniyete giden yolu öğreninceye dek ezici zulmetler içerisinde yaşarken, orada ilmi düşünce zencire mahkum, hatta baskınların, öldürmelerin hedefi olmuş iken, bu ümmet uzun müddet ilim ve medeniyetin meşalesini elinde taşımış, tüm insanlığı aydınlatmıştır.

Bugün insanlık Aya ve yıldızlara ulaşabilmiş ise, bunu Kur'an-ı Kerim'in biraz önce zikretmiş olduğumuz ayetlerde ve benzerlerinde yapmış olduğu tesbite borçludur. Üstelik Kur'an-ı Kerim sadece Aya ulaşmayı değil, daha da ileri giderek yıldızların da faydalanması için insanın emrine verildiğini bildirir.

Nebi (s.a.v.) oğlu İbrahim vefat ettiği gün Güneş tutulduğunda ilmi gerçekleri ve emanetleri korumada bize büyük bir nümüne ortaya koymuştur. Şöyleki; Herkes Güneş ve Ay'ın tutulmasının bir büyüğün doğumu veya ölümünden dolayı meydana geldiğine inanmış şöyle diyorlardı: «Güneş,

2) Rahman: 5.

3) Ra'd: 8.

4) Bakara: 29.

5) Casiye: 13.

Nebi (s.a.v.)in oğlu İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu.» Bunu haber alan Nebi (s.a.v.) insanları topladı, onlara iki rekat namaz kıldırdı, sonra şöyle hitap etti: «Güneş ve Ay Allah'ın kudret alametlerinden ikisidir. Bir kimse-nin ölümü veya birinin hayatı için tutulmazlar. Bunu gördüğünüzde Allah'a dua ediniz, Onu ululayınız ve tasdik ediniz...» (6)

Gerçekte İbrahim'in ölümü Resulullah'a nisbetle son derece üzücü bir musibet idi. Bundan dolayı da Resulullah son derece üzülmüştü. Öyleki gözleri dolmuştu. Oğlunu tevdi ederken şöyle diyordu: «Göz yaş döker, kalb ürperir, fakat biz ancak Rabb'in razı olduğunu söyleriz. İbrahim, (ölümün) üzerine biz (tam bir) keder içindeyiz!»

Musibete uğramış kim böyle bir hitabede bulunur. Sonra kendi belasından dolayı dünyayı yas elbisesi giymiş, güneş ve ayı da üzüntüsüne ortak olmuş görmez!

Ama Emîn Muhammed (s.a.v.) herşeyden önce ve herşeyin üstünde Cenabı Hakkın kendisini muttali' kıldığı ilmî gerçekleri gözetiyor, insanlara yapmış olduğu konuşmada kendisini teselli etmek ve üzüntülerini gidermek için söylenen bu hurafeleri yıkıyordu. Kevnî ve tabii ilimler ilerlemelerine yol hazırladığı, dinî işlerin gerçeklerini gözler önüne serdiği için Nebi (s.a.v.)e çok şey borçludur. Bundan dolayı o Peygamber'in davetiyle kalpler aydınlandı, şeriatıyla medeniyet ilerledi, risaletinin yönlendirmele-riyle de tabii ve kevnî ilimler merhaleler katetti... (7)

MÜSLÜMANLARIN HADİS VE İSNADA VERMİŞ OLDUKLARI ÖNEM

İslam ve Kur'an'dan kaynaklanan ilmî ruhla bu ümmet, kendilerine indirilmiş olan Allah'ın kitabını ezberlediler, onu Resulullah'ın huzurunda tedvin edilmiş sahifelerden alarak satırlarda muhafaza etmek suretiyle naklettikleri gibi, yine Resulullah'tan tevatüren, sağlam ve güvenilir bir şekilde alarak hafızalarda korumak suretiyle de daha sonraki nesillere naklettiler. Başka hiçbir kitaba nasip olmayacak şekilde Resulullah'ın ashabına okuduğu gibi tazeliğinden hiçbir şey kaybetmeksizin cısrılar boyu bize ulaşınca dek, Kur'an-ı Kerimin nassının tebliğinde, edasının keyfiyetinde, kelime ve harflerinin, idğam ve ızharlarının, ğunne ve medlerinin, vakıf ve vasıllarının vs. okunuşunu âleme intikalde son derece titiz davrandılar.

Rivayetlerin naklinde ve bilinmesinde en titiz ve en sıhhatli bir yol olan rivayet kaidelerini ortaya koymak suretiyle de Nebi (s.a.v.)in hadislerine hâlel gelmesini ve yalan karıştırılmasını önlediler.

6) Buhari ve Müslim tahrîc etmiştir. Buhari bu lafızla Salat, 11 ve diğer yerlerde, Müslim Küsuf, 1, 3, 6 ve diğer yerlerde tahrîc etmiştir.

7) Daha geniş bilgi için «Hedy'ün-Nebi fi's-Salavat'il-Hassa» adlı kitabımızın 167-175. nci sayfalarındaki Küsuf Hadisinin şerhine bakınız.

Bu kaidelerin en önemlilerinden birisi de Hadisin İsnadını araştırmak, ravilerin durumlarını incelemektir. Sahabenin bilgileri insanlara Hadis Tahammülünde ihtiyatlı olmalarını, ravilerin durumlarını tesbit etmelerini, yalnızca dinen ve hafıza bakımından kendilerine güvenilir ravilerden hadis almalarını öğütlediler. Öyleki, sahabenin şu kaidesi bütün insanların yanında meşhur oldu; «Bu Hadisler dindir. Dininizi kimden aldıgınıza dikkat ediniz.» (8). Haberin ravisini bildikten sonra durumlarını araştırmak, haberin sahihini sakiminden ayırdetmek mümkündür. Bununla Hadis Usulünün direği durumunda bulunan, insanları değerlendirme ilmi; «el-Cerh ve't-Ta'dil» ortaya çıkmış oldu.

Sened ilmi rivayet kanunları içerisinde ilk defa ortaya konmuş olup Cenabı Hak bunu geçmiş ümmetler içerisinde sadece müslümanlara has ve müyesser kılmıştır.

İmam 'Ali b. Hazm (v. 456) şöyle der «Rasulullah'a varıncaya kadar güvenilir bir ravinin yine güvenilir bir raviden muttasıl olarak haber nakletmeleri, Allah'ın diğer milletler arasında müslümanlara bahşettiği, asırların geçmesine rağmen yenilik ve tazeliğinden hiçbir şey kaybettirmediği bir rivayet metodudur.» (9).

Hafız Ebu 'Ali el-Ceyyanî de şöyle der «Allah müslümanları diğerlerinden üç şeyle ayırdı. İsnad, Ensab ve 'İrab.» (10).

HADİS TALEBİ İÇİN YAPILAN YOLCULUKLAR

Nebi (s.a.v.)in hadisleri İslamın ikinci kaynağı mesabesinde olunca, alimler hadislere ve senedlere son derece ihtimam gösterip olanca gayretlerini harcadılar. Öyleki Cenabı Hakkın emrine uyararak, Nebi (s.a.v.)in müslümanlara yapmış olduğu teşviki de yerine getirerek büyük sıkıntı ve güçlüklerle rağmen hadis talebetmek, tek bir hadis için bile olsa senetleri araştırıp bulmak için uzak mesafelere yolculuk yaptılar.

Cenabı Hak şöyle buyurur; «Her kabileden bir kısmı da din ilimlerini öğrenmek ve kabileleri savaştan geri döndüğü zaman onları Allahın azabı ile korkutmak için geri kalmalıdır. Olurki Allahın azabından sakınırlar.» (11)

Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurur; «Kim ilim elde etmek için bir yola girerse bu sebeble Allah o kimseye cennete giden yolu kolaylaştırır.» (12)

8) İbn Ebî Hatim «el-Cerh v'et-Ta'dil» 1/1/15 de pekçok tabiinden isnatlarıyla birlikte «denilirki bu hadisler...» lafızıyla tahriç etmiştir. Daha geniş bilgi ve Selefin ilmi metodu için bk. Dr. Nurettin İtr, el-Menhec'ün-Nakd, sayfa, 47 vd.

9) el-Fasl f'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal, 2, 82.

10) Suyûtî, Tedrîbü'r-Ravî, s. 359.

11) Tevbe: 122.

12) Bubarî, İlim, 10.

İlim tahsilinde hadîs talebi için yapılan yolculuklar muhaddislerin vazgeçemedikleri yol ve metodlardandır.

İmam İbnu's-Salâh (v. 643) şöyle der: «Hadis Talibi beldesindeki âlî ve önemli olan hadisleri dinlemeyi bitirdiğinde başka beldelere yolculuk yapsın.» (13) Yahya b. Maîn de (v. 233) şöyle der: «Normal olarak dört kişide hayır bulamazsın; Kapı muhafızı, mübaşir, muhaddisin oğlu ve beldesindeki hadisleri yazıp da hadîs talebi için yolculuk yapmayan kişi.» (14)

Dikkatli bakan kimse için rihletin tesiri hadislerin senedlerinde açık bir şekilde görünür. Herhangibir hadisin isnadını ele alıp ravilerinin tarihini araştırdığımızda, çoğu zaman bu ravilerin değişik beldelerden olduklarını, hatta bazan herbirinin ayrı ayrı beldelerden olduklarına tesadüf ediyoruz. Hadis talebi için yapılan yolculuklar onları biraraya getirmiş, aralarındaki mesafeleri gidermiştir. Öyleki uzak beldelerin muasır ravileri bir hadisi birlikte rivayet etmişlerdir.

MUHADDİSLERE GÖRE HADİS TALEBİ İÇİN YAPILAN YOLCULUKLARIN GAYELERİ

Muhadislerin yanında rihletin ulvî pekçok hedef ve gayeleri vardır. Bunlardan önemli olanlarını aşağıda açıklayacağız.

1) HADİS TAHSİLİ

Özellikle İslamın ilk dönemlerinde bu, rihletin ilk sebeplerinden birisidir. Sahabi ve Tabiînin ve daha sonraki nesillerin yapmış oldukları yolculuklar bu sebebe müstenittir. (15)

Her ne kadar ashaptan sadece bir kısmının, hadisin tamamına dair bilgiye sahip olduklarını söyleyebilirsek de diğer sahabelerin peygamberden almış oldukları değişik hadisleri ayrı ayrı beldelere taşımış olmaları rihlete sebep olmuştur. Şam'daki Ebu'd-Derdâ, Irak'taki Abdullah b. Mesud gibi Hadisin çoğunluğu hakkında bilgi sahibi olan sahabeler ise Hulefa-i Râşidin tarafından çeşitli beldelere davetçi ve muallim olarak gönderilen kişilerdir.

13) İbnu's-Salah, Ulûmu'l-Hadis, thk. Nurettin İtr, s. 222, Halep, 1966.

14) a.g.e., s. 223.

15) Hatîb el-Bağdadî'nin «er-Rihle» adlı kitabına yaptığımız zeyldeki mütalaamızda belirttiğimiz gibi sahabe Rasulullahın yanına giderdi. Hatîb el-Bağdadî'nin dediği gibi de birbirlerine seyahat de bulunurlardı.

16) Hatîb el-Bağdadî, er-Rihle, 34 ve 38 numaralı hadisler.

Daha sonra sahabenin ilmi, talebeleri tabiine geçti ve onların arasında yayıldı. Bunun üzerine alimler Peyğamber (s.a.v.)in Sünnetini tamamlamak için kendisinde hadis bulunan kişilerden hadislerin tahsil edilmesi ihtiyacını duydular. Bu konuda müslümanlar ulaşılması güç, örnek edinilmesi gereken fevkalade bir nümüne ortaya koydular. Öyleki tek bir hadis elde etmek için yolculukta bulundular.

2) HADISIN SIHHATİNİ TESBIT

Ebu Eyyûb (r.a.)in Medîne-i Münevvereden Mısır'a gitmesi Resulullah'tan kendisi ve 'Ukbe b. Âmir'in dışında işitenin kalmadığı bir hadisi araştırma gayesini taşıyordu. (16)

Abdestin fazileti ve abdestten sonra okunacak dua konulu bir hadisin senedi için Şu'be b. el-Haccâc (v. 160)ın yapmış olduğu yolculuk da böyledir. Çünkü Şu'be'nin bu hadisi işitmiş olduğu Ebu İshak es-Sibî müdellis idi. Senedin gerçek durumu Şu'be'ye kapalı kalmıştı. Halbuki Şu'be müdellislerin araştırılmasında son derece titiz davranan birisi idi. Ne yazıkki o hadisin senedindeki bazı ravilerin sakıt, bir tanesinin de mecruh olduğunu gördü, neticede şöyle demekten kendini alamadı: «Bu hadis beni mahvetti. Şayet sahih olmuş olsaydı bu bana ehlimden, malımdan ve tüm dünyamdan daha hoş gelecekti.» (17)

Rivayetlerin ve senetlerin araştırılması daha önce sahih zannedilen bir hadisi zayıf hale getirmiş olduğu gibi, muhaddislerin hadis talebi için yaptıkları yolculuk esnasında işitmiş oldukları benzer veya aynı manada farklı hadisler sayesinde daha önce bildikleri ve zayıf sandıkları hadislerin kuvvet kazanması, sahih bildikleri hadislerin de daha sahih hale gelmiş olması, hadis araştırmalarındandır. (18)

3) SENEDİ 'ÂLİ OLAN HADİSİ TALEB

'Ulüv; Muttasil olmak şartıyla hadis senedindeki vasita sayısının az olmasıdır.

Muhaddis belli bir şeyhten rivayette bulunan bir raviden, herhangi bir hadisi dinler, aynı muhaddis adı geçen bu şeyhe gider, aynı hadisi ondan dinler. Bu durumda seneddeki nakil vasitasının sayısı az olacağından 'ulüv meydana gelmiş olur.

17) Hadis ve Hadis üzerine yaptığımız derli toplu ta'lik için bk. er-Rihle, 59 ve 60. ncı hadisler.

18) Hadis rivayetinde ravilerin ittifakından dolayı ortaya çıkan hadis neveleri için bk. Nurettin İtr, el-İmam et-Tirmizî ve'l-Müvazenetü beyne camiihi ve beyne's-Sahihayn, s. 126-132 ve Nurettin İtr, el-Menhecü'n-Nakd, s. 380-398. Ravilerin ihtilaflarından dolayı ortaya çıkan hadis neveleri için de bk. el-İmam et-Tirmizî, s. 132-150 ve el-Menhecü'n-Nakd, s. 399-432.

'Alî İsnadın büyük bir faydası vardır ki, o da isnadı zayıf olmaktan kurtarmasıdır. Çünkü seneddeki her bir rical yüzünden nakle bir zayıflık gelmesi muhtemeldir. Nakil vasıtaları az olunca zayıflık ihtimali de azalır. Böylece 'Ali İsnad hadis için kuvvet kaynağı olmuş olur.

Bundan dolayı muhaddisler 'Ali İsnada büyük önem verdiler, bu konuda eserler telif ettiler ve onu elde etmek için birçok meşakkatlere göğüs gerdiler, uzak diyarlara yolculuk yaptılar. Muasır bir muhaddiste herhangi bir hadisin var olduğunu iştir iştir doğrudan hadis dinlemek için ona yolculukta bulundular.

Hafız Ebu'l-Fazl el-Makdisî (v. 759) şöyle dedi: «Nakil ehli 'Ali İsnadın kıymeti ve talebinde icma' ettiler. Eğer sema'larını Nazil İsnad'a hasretmiş olsalardı hiçbir zaman yolculuk yapmazlardı.» (19)

Ahmet b. Hanbel de (v. 241): «'Alî İsnadı aramak, seleften bize intikal etmiş bir sünnettir.» dedi.

Yahya b. Ma'in'e ölümü anında soruldu :

— Ne arzu edersiniz?

— Boş bir ev, 'Alî bir İsnad. (20)

Ahmet b. hanbel'e :

— Kişi 'Alî İsnad için yolculuğa çıkmalı mı?

— Evet, hem de çok, Alkame ve Esved'e Ömer'den hadis ulaşırdı da kani olmazlar, hadisi Ömer'den dinlemek için yanına giderlerdi. (21)

Ebu'l-Âliye de şöyle dedi: «Basra'da Ashab-ı kiramdan hadis dinlerdik; bununla da yetinmeyerek Medinelilerin ağzından duymak için oraya giderdik.» (22)

Bunlardan başka daha pekçok misal vardır.

RAVİLERİN DURUMUNU ARAŞTIRMAK

Hadis ilminin üzerinde durduğu esas konu, ravinin duymuş olduğu hadisi duyduğu gibi edâ edip etmediğinin bilinmesidir. İşte bu yüzden muhaddisler bütün gayretlerini sarfettiler, bir takım tenkid kaideleri ortaya koydular. Çünkü ravilerin makbul olanlarının reddedilenlerden ayırd-

19) Muhammed b. Tahir el-Makdisi, Ulûv ve Nüzül Meselesi, v. 5a.

20) Ulum'ul-Hadis, s. 231.

21) a.g.e., s. 233, Ayrıca bk. er-Rihle Zeyli, No: 93.

22) er-Rihle, 21 nolu hadis.

23) el-Menhecü'n-Nakd, s. 84.

edilebilmesi, durumlarının ve vermiş oldukları haberlerinin derin bir şekilde araştırılmasını gerektirmekteydi. Nitekim biz «el-Menhecü'n-Nakd» adlı kitabımızda şöyle demiştik: «Şayet tenkidci imamların bu uğurda yolculuklar yaparak, meşakkatlere göğüs gererek hadis ravilerinin adaletini araştırmak, onların hıfız ve dikkatlerini tesbit etmek ve sonra da insanları yalancılara ve karıştırıcı zayıflara karşı uyarmak için gösterdikleri büyük çabaları olmasaydı, İslam'ın işleri karışır, zındıklar istila eder ve deccaller ortaya çıkardı.» (23)

Bu konudaki ilimlerin, ravileri araştırılabilecek heryönden araştırması ve sayılarının otuz'a kadar ulaşmış olması, bu konunun önemini yeterince ortaya koymaktadır. (24)

Yahya b. Ma'în'in Ebu Nuaym el-Fazl b. Dükeyn'e giderek onun hıfzını ve uyanıklığını ölçmesi, onun istenilen düzeyde olduğunu görmesi böyle bir gayeye matuf yolculuklardandır. (25)

Günümüzde ilim talipleri ve insanlar hadis'e ait eserler hakkında bu iki maksada (3 ve 4. maksat) uygun olarak selefin yaptığı gibi müellifin halini araştırmak için neşredilmiş fikirlerin kaynağına müracaat etmiş olsalardı, kitap sahiplerinden pekçoğunu okunmaya layık görmezler, birçok kötülükten kurtulmuş olurlardı. (26) Lâkin rihtet daha önce insanların birbirleriyle karşılaşmaları sebebiyle, insanların karakterini ortaya çıkarırken rahata düşkünlük, matbaaya ve ticarî gayeli nâşirlere propoganda ve reklâm aracılığıyla elde edilemeyen bir kuvvet temin etmiştir.

HADİSLERİN TENKİD VE 'İLLETLERİ HAKKINDA ALİMLERİN MUZAKERESİ

Hadislerin tenkîd ve 'illetlerini bilmek 'ulvî bir ilim olup derin mütaalaaya, senet ve rivayetlerin araştırılmasına muhtaçtır. Bundan dolayı alimler bu konuda derinleşmenin, ilmî bir meleke elde etmenin ancak bu dalın otoriteleriyle buluşmak, oturup müzakerede bulunmakla mümkün olabileceğini söylemişlerdir.

Hatîp el-Bağdâdî «el-Kifaye» adlı kitabında şöyle der: «Muttasil ve Mürsel'in hükmü bir olmuş olsaydı, hadis yazarlar yolculuk yapmazlar,

24) İlimlerin bablara ve ravilerin araştırılma cihetine göre taksimi için bkz.: el-Menhecü'n-Nakd, s. 66-173.

25) er-Rihle Zeyl, 106.

26) Bundan dolayı kanaatimizce, dinini öğrenmek isteyen her müslüman, müellifinin titizliği ve ilmî nüfuzu tevsik edilmeyen kitaplarda ihtiyatlı davranmalı, buna mukabil, titizliği ve kendisini örnek kılabilecek ilmi ile bilinen âlimlerden doğrudan ilim almada istekli olmalıdır. Çünkü durum tehlikeli, hem de çok tehlikelidir.

27) Hint baskısı, s. 302-303.

diğer bölgelerdeki alimlerle karşılaşmak, onlardan hadis dinlemek için uzak beldelere yapılacak yolculukların sıkıntılarına katlanmazlardı.» (27)

Süfyan b. 'üeyne (v. 179) Mekke'de idi, Ali b. el-Medinî (v. 234) de Irak'tan ona hadis dinlemek için gelirdi. İbnu 'Ueyne şöyle diyor: «Ali b. el-Medinî'ye olan sevgimden dolayı beni levmediyorlar. Allah'a yemin olsunki benim ondan öğrendiklerim, onun benden öğrendiklerinden çoktur...» Yahya el-Kattan da: «Ben Ali'den benden öğrendiğinden çok şey öğrendim.» der.

Ahmet b. Hanbel gece yüz veya daha fazla rek'at namaz kılardı, kendisini Yahya b. Ma'in ziyaret ettiğinde az nafile namazla iktifa eder, Yahya b. Ma'in ile hadis müzakere ederdi. Oğlu bu durumu sorunca şöyle cevap verdi: «Oğlum, nafileden geçene tekrar erişilir ama bu gencin yanındaki geçerse ona erişilemez.» (28)

İmam Tirmizi'nin (v. 275) İmam Buhari'den (v. 256) naklen «'İlel» adlı kitabında zikretmiş olduğu şeyler «Rihlet'in parlak neticelerindendir. «'İlelü'l-Kebîr», kitaptaki mevcut hadislerin büyük bir kısmının Buhariden nakledilmiş olmasından dolayı bunun doğruluğuna şahadet etmektedir. İmam Tirmizi Cami'inin sonunda bu mübaheseden faydalandığını açıkça ifade etmekte ve şöyle demektedir: «Cami'de mevcut hadislerin illetleri, rical ve tarih hakkındaki bilgileri, tarih kitaplarından çıkarıp aldım. Bunların ekserisini de Muhammed b. İsmail ile yani İmam Buhari ile müzakere ettim.» (29)

HADİS İÇİN YAPILAN YOLCULUKLARIN FAYDALARI

Daha önce zikredilen muhaddislerin nezdinde rihletin gayelerine ilave olarak gençlerin gayretlerini kamçulamak için, rihletin faydalarını da anlatacağız. Böylece gençler zorluklara göğüs gersinler, mâlî yükleri ve sıkıntıları hafife alsınlar. Bu faydalardan bazıları şunlardır:

1) İLMÎ YÖNDEN SAĞLAMLIK

Şu bir gerçektir ki, insan çevresinden etkilenir ve kendisine daha çok içinde bulunduğu ve alıştığı şeyler hükmeder. Başka bir çevreye gittiği zaman araştırılması gereken yeni problemler veya daha önce ilgilendiği bazı meseleler hakkında yeni görüşler bulur. Böylece bu yeni meseleler ve yeni görüşlerin araştırılmasıyla, ufku ve çalışması genişler. Çoğu kez bunlar üzerinde uzun müddet ısrarla devam ettiği görüş ve çalışma-

28) Aynı yer.

29) Tirmizi, Sünen'in sonu, ayrıca bkz. el-İmam et-Tirmizi, s. 17-18 ve 267.

larında değişikliğe yol açar. Şafii fıkhı bunun açık bir delilidir. Çok bilinen bir şeydir ki İmam Şafii'nin iki mezhebi vardır: Eski ve yeni mezhebi. Yeni mezhebi pekçok öz meselelerde eski mezhebinden farklıdır. İmam Şafii bu hale, Irak'a rihlet edip Ebu Hanife'nin arkadaşı İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî'nin yanı sıra, Ebu Hanife'nin talebeleri ve diğer alimlerle görüşmesinden sonra gelmiştir.

Allâme İbn Haldun (v. 808) da bu özelliği özel bir bölümde muhtasar olarak açıklar. Metni aynen veriyoruz: (30) «İlim ve şeyhlerle karşılaşmak için yapılan yolculuklar öğrenmede olgunluğu artırır. Bunun sebebi şudur: İnsanoğlu bilgilerini, ahlakını, benimsemiş olduğu mezheb ve faziletlerini bazan ilim olarak, öğrenerek, bazı şeylere kulak vererek, bazan da doğrudan telkin ve hikaye yoluyla alır. Doğrudan doğruya ve telkin yoluyla kazanılacak melekeler, daha kuvvetli ve sağlamdır. Şeyhin çokluğu nisbetinde melekeler oluşur ve kökleşir. İlimlerin öğretilmesinde kullanılan istilahlr öğrenciye son derece karışık gelir. Öyleki istilahlardan çoğunu ilimden bir parça imiş gibi zanneder. Bunu hocalarının metodları farklı olduğu için ancak hocalarıyla doğrudan temasa geçmesiyle halledebilir. İlim ehli ile buluşması, hocalarının sayısını artırması istilahları birbirinden ayırmada yardımcı olur. Böylece ilmi, istilahlardan geliştirir. Onların, neticeye götüren öğretim metodları olduğunu bilir. Yine bilir ki onlar yeteneklerin yerleşmesinde ve melekelerin sağlamlaşmasında rol oynar. Değişik ve çok sayıda hocalarla doğrudan temas ve telkinle melekelerinin kuvvetlenmesinin yanı sıra bilgilerini tashih eder, diğerlerinden ayırd eder.

Bu, Allahın kendisine hidayet ve ilim yollarını kolay kıldığı kimseler içindir. Meşayih ile buluşup bir takım insanlarla temaslar kurmak suretiyle fayda ve olgunlukların temininde ilim talebi için yapılacak yolculuklar, kaçınılmazdır. Allah dilediğine doğru yolu gösterir.»

2 — ALİMİN TAHSİL ETMİŞ OLDUĞU İLMİN YAYILMASI

Çoğu zaman alim yetersizliklerin çokluğu veya belde ahalisinin söz konusu ilim ve ihtisas dalına yeterince ilgi göstermemelerinden dolayı maharetine dar gelen bir beldede sivrilebilir. Bunun için de son derece ihtiyaç duyduğu kıymetli görüşlere zemin olan büyük beldelere gider de böylece mevkii yücelir. İlminden daha çok istifade edilir. Şayet rihlet olmamış olsaydı kıymeti bilinmeyecek, ihtisasının meyvelerinden pek istifade edilemeyecekti. Şeyh İzzüddin b. Abdüsselam (v. 660) Şam'dan çıkıp Kerkük'e uğradığında şehrin valisi kendisini karşılayıp orada kalmasını isteyince «İlmime nisbetle senin belden çok küçük» der ve Kahire'ye yönelir.

30) İbn Haldun, Mukaddime, 1/6, s. 478.

Alimin veya edibin yolculukları bazan ilminin ve edebinin ortaya çıkmasına, en uzak yerlerde yayılmasına sebep olabilmektedir. İbn Bakîy diye bilinen edip Ebu Bekir bir şiirinde şöyle der :

Himmetlerim vardır; Beni uzak yerlere, Şam'a, Irak'a atacaktır
Süvariler şiirimi Talh ve Huzame vadisinde taşısınlar diye
Edebiyatçılar benim güvercinlere seci öğreten bir hatip olduğumu
bilsinler diye
Bir anda onlara heryeri gösterdim. Gözlerinden hiçbirşey kaçmadı.

3) GENEL KÜLTÜRÜN GENİŞLEMESİ

Genel kültürün genişlemesi diğer insanlarla ve onların yanında mevcut kültür, hikmet, darb-ı mesel gibi güzel ve nadir olan şeylerden kendince yeni olanlarla yüz yüze gelmesiyle olur. İnsan bu yeni şeylerden etkilenir ve kendisine mal eder. Yapmış olduğu her yolculukta bazı alimlerle karşılaşır, onlardan güzel, hikmetli sözler ve nükteler ezberler. Bunlar kişide yeni ve müsbet gelişmelere yol açar. Böylece anlattığı müddetçe insanların ilgisini çekecek malzemeye sahip olmuş olur. Zaten insanlarda başkalarının haberlerini araştırmak, bilmedikleri şeyi öğrenme isteği mevcuttur. Bunun içindir ki, rihlette bulunan kişiler sohbet meclislerinde baş köşeyi işgal etmişler, yapmış oldukları ilmî yolculuktaki anılarını hikaye etmek, şeyhlerin durumlarını, üstadlarının haberlerini, sosyal müşahedelerini, iştmiş oldukları güzel nükteleri ve karşılaştıkları ilginç olayları anlatmak suretiyle insanların ilgilerini çekmişlerdir.

4) INSANDA FAZİLET VE OLGUNLUGUN ÇOGALMASI VE YAYGINLAŞMASI

Rihlette bulunanların gayelerinden birisi bu idi. Bunun için sıfat ve ahvalini örnek almak istedikleri fazilet sahiplerinin yanına giderlerdi.

Alim, hafız ve zahid İmam Ahmed b. Ferh el-İşbilî (v. 699) İmam Nevevî (v. 676) hakkında şunları söyler: «İmam Muhyiddin üç mertebeye ulaşmıştır. Bu mertebelerden herhangi birisi bir kişide bulunsaydı rihlet eden kişiler ona gitmek için can atarlardı; onlar, ilim, zühd ve emr-i bi'l-ma'ruh nehî ani'l-münkerdir.» (31)

Büyük imam Hafız Yahya b. Yahya b. Bükeyr et-Temimî (v. 226) hadis dinlemek için İmam Malik b. Enes'in (v. 179) yanına gider, hadis dinleme işini bitirdikten sonra Malik'in yanında kalır ve şöyle der: «Şemalinden istifade etmek için kaldım.»

31) Zehebî, Tezkiratü'l-Huffaz, s. 1470-1487; Dr. Nurettin İtr, Dırâsâtün Tatbîkiyyetün fi'l-Hadisi'n-Nebevî, s. 376 ve dv.

Yolculukta insanın bazı adetleri ve alışmış olduğu bazı şeyler değişir. Dostlardan ayrı kalmanın vermiş olduğu acıya, yolculuk esnasında karşılaşılan zorluklara karşı gösterilen sabır ve birlikte yaşama adâbı gibi yolculuğun insanın gönlüne ekmiş olduğu bazı güzel huylar edinir. Çünkü vatanından uzakta yaşayan kimse buna sevildiği ve belli bir mevkîye sahip bulunduğu kavmi içerisinde yaşayan kimseden daha çok muhtaçtır.

Büyüklerden bu tür faziletler edinmek kişiyi ihtilaflara müsait hale getirir. Herkes işinde, içtihadında ve görüşlerinde ma'zur iken o, muhafefet etmek, karşıdaki kişiyi bidat ve dalaletle suçlamakta acele etmez.

5) YENİ SAMİMİ DOSTLUKLAR KAZANMAK

İnsanın dünyada sahip olduğu en lezzetli şey muhakkak ki samimî dostlardır. Cennet ehlinin birbirlerini sevmelerini Cenâb-ı Hak cennet nîmeti olarak belirtti ve şöyle buyurdu: «Cennet ehlinin kalblerinde olan haset ve kini çıkarırız.» (32)

Yeni arkadaşların kazanılmasında rihlet faydalı bir vesiledir. Onlarla tanışır, onları kendi belde ahâlîsine tanıtır, sohbetlerinde faziletlerinden bahseder. Bu ise, milletlerin tanışma ve kaynaşmasına sebep olur. İslâm ülkeleri, müslümanlara tamamen açık olduğu maîşet derdi olmadığı, sınır boyları yeryüzünün diğer ucuna ulaştığı dönemlerde müslümanlar birbirleriyle son derece kaynaşmışlar, birbirlerine yardımcı olmuşlardır.

RİHLETİN ÂDÂBI

Rihlette göz önünde tutulması gereken bazı hususlar vardır. Bunlara uyulduğu zaman, uğrunda yolculukta bulunulan hangi ilim olursa olsun rihletin hedefleri ve rihletten ümit edilen şeyler gerçekleşir. Aşağıda önemli olanlarını, kısaca belirteceğiz :

1. Başka beldelerdeki âlimlere gitmeden önce, kendi beldesindeki âlimlerden h a d i s semâını bitirmeli; çünkü bu, hem daha kolay, hem daha az külfetlidir. Üstelik, işitmiş olduğu şeylerin tesbit, tedvin ve zaptı, gereğinde müşkil olanların halli için mürâcaât daha çok imkân dâhilindedir. Komşusunun evindeki dirhemi, kendi evindeki dînardan daha hayırlı gören bazı gafillerin yaptığı gibi ilim tâlebi, kendi beldesindeki âlimleri küçümsememelidir. Beldesindeki âlimlerden alacağını aldıktan sonra, rihlete azîmet etmeli ve yola çıkmalıdır. (33)

32) Â'raf: 43.

33) Ulumu'l-Hadis, s. 222; Lakdu'd-Dürer haşiyeli Şerhu'n-Nuhbe, s. 154; Şerhu'ş-Şerh, s. 266.

2. Rihlet için güzel yerler seçmeli, gideceği yerde kendisinden faydalanılacak âlimlerin ve fazılların bulunup bulunmadığına dikkat etmelidir. Nitekim, bu mukaddimemizde göreceğiniz vechile, Hatîb el-Bağdâdî'nin şeyhi Ebû Bekr el-Burkanî ile istişâresinde olduğu gibi, âlimler buna önem verirler, bu konuda istişârede bulunurlardı. Yine bu er-Rihle adlı kitapta Ahmed b. Hanbel'den şöyle bir hadise nakledilir: Adamın birisi Ahmed b. Hanbel'e «Hadis kimden yazılsın; ne dersiniz?» der. Ahmed b. Hanbel de «Ahmed b. Yûsuf'a git; zîra o şeyhulislâmdir.» diye cevap verir.

Ma'mer'den de şu nakledilir: «Eyüp bana şöyle dedi: Eğer herhangi birine ilim için gitmek istersen İbnü Tâvûs'a git; değilse ticâretine devam et.» (34)

3. Gideceği yerde malzemeyi çoğaltmaya, sened ve metinleri çokça dinlemeye gayret etmelidir. Bunu, hocası'ya fazlalaştırmaya tercih etmelidir. İbnü Hacer, Nuhaşerhinde şöyle demektedir: «Sonra rihlet edip yanında bulunmayanı elde etsin. Mesmûatın çokluğuna önem vermek, şeyhlerin çokluğuna önem vermekten daha evlâdır.» (35)

Şerh'uş-Şerhde ise şöyle denmektedir: «Talib, şeyh'den yani isnad'ın çokluğundan ziyade mesmuatın çokluğuna önem vermelidir. Çünkü asıl maksat evla olup, o da dirayettir, mücerred rivayet değildir. Evet, dirayetin tashihi için bazan rivayetin çokluğuna da ihtiyaç duyulabilir.» (36)

4. İlimde sağlam bir şekilde derinleşebilmesi için talib, muhakkiklerle müzakerede bulunmaya çok önem vermelidir. Bunun için de ilmin problemleri hakkında mevcut görüş ve teşhislerini hazırlayıp muhakkiklere sunmalı, karşılaştığı problemleri onlara arzetmelidir. Böylece ihtisasını artırıcı, müşkilleri giderici yeni fikirler elde etmiş olur. Bu, âlimi olgunlaştıran ve yükselten önemli bir husustur. Bu konuya önem vermelidir. Zor meseleleri çözünceye dek ilgili kaynaklara çokça müracaat ettiği gibi, gerektiğinde bu tür müşkilleri çok sayıda hocalara da arzetmelidir. Canlı kaynaklar, biraz önce değindiğimiz müşkillerin giderilmesinde kitaplardan daha önemlidir. Çünkü onlar, hatıra gelen şeyleri araştırmaya, onları sonuna kadar münakaşa etmeye muktedirlerdir.

5. Talib seferin genel kurallarına uymalıdır. Bu her yolcudan, bilhassa ilim talebi veya hayırlı bir iş için yolculuğa çıkmış herkesten istenilir. Çünkü o, bu tür kaidelere uymaya daha çok mecburdur. İbadet ve taata,

34) er-Rihle, 19.

35) s. 154.

36) s. 266.

Allah'ı zikretmeye devam etmek, cömert davranmak, yolculuğun ve yolun zorluklarına, yol arkadaşlarına karşı sabır göstermek yolculukta uyulması gereken önemli hususlardandır.

Bunun dışında yolculukta uyulması gereken daha pek çok hususlar vardır. Onları anlatmak suretiyle uzatmayacağız. (37) Yalnız şunu ısrarla söylemek isteriz ki, yolculuğun insan üzerinde onu yücelten, bir takım faziletlerle süsleyen büyük bir tesiri vardır. Bundan dolayı büyüklerin çoğu yolculuğa çıkmışlardır.

RİHLETİN TARİHÇESİ

Müslümanlar hadis ve ilim elde etmek için yolculuk yapmaya cidden çok erken; nübüvvet asrından itibaren başlamışlardır. Hatîb el-Bağdâdî'nin sahih hadisler tahric ettiği, bizim de bazı ilavelerde bulunduğumuz er-Rihle kitabı bunu tesbit eden önemli bir vesikadır. Bu durum ilim talebi, özellikle hadis talebi için yapılan yolculuklarda son derece önemli şeylere delalet ettiği gibi, aynı zamanda müslümanın Allah'ın rızasını kastederek hadis yolunda nefesine büyük zorluklar yüklemeye, rahatsız etmeye iten dinî ve imânî muazzam güçlere de delalet etmektedir.

Lakin Goldzhier ve onun tabii durumunda bulunan Léon Bourget gibi bazı müsteşrikler rihlet için ilmî delillerle ve besikalarla tamamen çelişkili bir tarih veriyorlar.

Léon Bourget (*) Goldzhier'in sözünün özetinde şöyle der: «Bu, Emevî saltanatı için katıksız dünyevî bir seciyyedir.» (38)

Bu seciyyeyi «MÜLK» diye isimlendirir. «Muttekî kişiler liderler tarafından umumî hayattan azledilmeleri sebebiyle bunu pek hoş karşılamazlar. Bundan dolayı da yanlarında bulunan herşeyi İslam Şeriatında derinleşmeye hasrettiler. Nebi (s.a.v.)in sünnetini bulunması mümkün olan her yerde aradılar. Bu hadis talebinde ilk yolculuklardır.»

Gerçekte pek çok delil bu iddianın batıl olduğunu ispat eder. Bunlardan bazılarını zikredelim :

1) Biraz önce belirttiğimiz gibi Zıمام b. Sa'lebe ve bazı sahabenin peygamberimize yapmış oldukları rihlet bunu geçersiz kılar. Çünkü bu haberin araştırılması onun Peygamberimizle karşılaşmadan önce müslüman olduğunu lakin kendisine ulaşan haberleri Nebi (s.a.v.)den doğrudan işitmek için geldiğini ortaya koyar.

(*) Araççadan alındığı için okuma yanlışı olabilir. (Mütercim).

37) Daha geniş bilgi için bkz. Dr. Nurettin İtr, el-Haccu ve'l-Umretü fi'l-Fıkhı'l-İslâmî, s. 187-191.

38) Dirâsâtün fi's-Sünneti'l-İslâmiyye, Emevî Çağının Tarihi bölümü.

2) Hulefâ-i Râşidîn döneminde Tabiûn'un rihlette buldukları da sabittir. Daha önce anlatıldığı gibi, (39) Alkame ve Esved'e Ömer (r.a.) den hadis ulaşırdı da onlar buna kani olmazlar, Ömer'in yanına giderler, hadisi ondan dinlerlerdi. Bu sahih bir haber olup, tek bir hadis için bile rihlet'in Emevî devrinden uzun bir zaman önce yapıldığına açıkca delalet etmektedir. Durum böyle olunca toplu hadisler için yapılan rihlet nasıl inkar edilebilir? İmam Ebû 'Amr b. es-Salah bu haberi hadis talebinde rihletin ehemmiyetine ve sünnet oluşuna delil olarak alır. (40)

3) Emevî devrinde muttekilerin liderlikten azledildikleri iddiasına rağmen ki bu iddia ispatlanamamıştır, bu dönemden önceki dönemlerde rihletin mevcudiyeti delalet etmektedir ki müşteşriklerin iddia ettikleri gibi, muttekilerin başkanlıktan azledilmeleriyle rihlet arasında hiçbir ilgi yoktur. Aksine, İslama hizmet etmeye, hükümlerini titiz bir şekilde çıkarmaya ve Resulullah'ın hadislerini rivayet etmeye sevk eden dînî ve ilmî bir sâik bu rihlet'e sebep olmuştur.

4) Goldzhier ve bu bozuk fikrinde ona tabi olanlar, müslüman âlimlerin ve hakimlerin bazan şiddet derecesine ulaşan tenkidlerini yanlış anlamışlar, onların bu hareketlerini makam ve mansıbdan azledilen bazı insanların iktidara yaklaşmak, makam ve mevki elde etmek için yapmış oldukları çalışmalar olarak nitelendirmişlerdir. Halbuki bunu yapan âlimler,

39) bkz. Bu makâle, s. 363.

40) 1973 İlkbaharında Dmeşk'ta yapılan ilmî bir toplantıda, Almanya Tübingen Üniversitesi Arap Dili Bölüm Başkanı müsteşrik Dr. Yusuf Vanis ile karşılaştığımı hatırlarım. Bu zat, muasır müsteşriklerin büyüklerinden olup, çok sayıda arap talebelerinin Doktora Tezlerinin yönetimini üzerine almış bulunmaktadır. Bazı arkadaşlar, O'nun şu anda müsteşriklerin direği durumunda olduğunu ifade ettiler. Dr. Yusuf Vanis'e (*) şöyle dedim :

— Gördüğüm kadarıyla, bugün müsteşrikler İslam hakkında seleflerinin özellikle müsteşrikler içerisinde büyük bir yere sahip olduğunu sandığımız Goldzhier'in yazdıklarını aynen taklit etmiyorlar. Bu, ilmî araştırmaların, onların açık pekçok hatalarının mevcudiyetini isbat etmesindedir.

— Ne gibi şeyler? Diye sordu.

— Bu karşılaşma münasebetiyle misal olarak şunu anlatayım: Gerçekte Goldzhier doğru olarak ileri sürmüş olduğu fikrin aleyhine delil olabilecek ve hadis talebinde rihletin bundan çok önce olduğunu ispat edecek deliller bulunmasına rağmen siyasi sebeplerden dolayı rihletin tarihini sonraki bir döneme, Emevî dönemine hasretti. Alkame ve Esved'in Ömer (R.a.)den işitmek için yapmış oldukları yolculukla yapılan istidlali anlattım. Bunun üzerine Dr. Yusuf Vânis bana şaşkın şaşkın baktı ve:

— Bu doğru mu? Dedi.

— Evet, o, İmam İbnu's-Salah'ın Ulumu'l-Hadis kitabında mevcuttur, dedim. Cevap vermedi.

Bu münasebetle Dr. Yusuf Vânis'e hatırlattığım şeyi tekiden şu temennimi açıklamak isterim: «Müsteşrikler ilmî gerçekleri arzu ettiklerinde seleflerini taklidden kurtulmak mecburiyetindedirler.» Acaba bu temenni gerçekleşecek mi?

Cenab-ı Hakk'ın müslümanlara farz kıldığı emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker emrini yerine getirmek için yapmışlardı. Bununla Cenab-ı Hakk'ın buyurduğu gibi diğer ümmetlere üstünlük sağladılar; «Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vaz geçirmeye çalışırsınız. (çünkü) Allah'a inanıyorsunuz.» (41)

Lakin Goldzhier bu tenkidini dinî, dünyevî ve siyasî bir havaya bürümek için, bu farıza ile ilgili Kur'an ve Sünnette mevcut birçok nassı görmemezlikten geldi. Sanki o, bununla çevresini, şahsi ve maddi kıymetlerini tatmin ediyordu.

5) Sahabe devrinden itibaren başlayıp daha sonraki devirlerde de devam eden rihletin alametleri siyasî tamalardan, otoriteyi ele geçirme manavralarından tamamen uzaktır. Hatta rihlette bulunanlar, dünyaya, dünya metaini veya makam ve mansıba göz koymada insanların en uzağı idiler. Tek bir hadisin elde edilmesi için yapılan yolculuk haberlerinde geçen isimler açıkça göstermiştir ki hadis talebi için yapılan yolculuk ile dünya menfaatleri arasında hiç bir ilgi yoktur. Böyle bir iddia, müslümanlardaki mevcut faziletleri çekemeyen, dünyevî menfaatin dışında hiç bir şey tanımayan Avrupa hayalinin dokumuş olduğu vehimden ibarettir.

6) Umumiyetle şer'î ilimlerin bilhassa hadis ilminin talebi, büyük bir ibadettir. Yüce Allaha yaklaşmadır. Bundan dolayı Cenab-ı Hakk ve Nebi (s.a.v.) müslümanları ilme ve rihlete teşvik etti, bol ecir, Allah katında yüce makam ve derecelerle rağbet ettirdi. Müslümanların dinlerinin maslahatlarını temin, ve Rablerine yaklaşmak için göstermiş oldukları şiddetli hırs bellidir. Kur'an-ı Kerim'de ve Peyğamber (s.a.v.)'in hadisleri içerisinde riyadan, kötülüğünden, amelleri helak ettiğinden hatta sahibini Allah indinde şiddetli bir azaba maruz bıraktığından, bundan dolayı da şiddetle kaçınılması gerekli olduğundan bahseden pek çok ayet ve hadisler mevcut iken nasıl olur da, onların hadis taleplerine nefsanî duygular, dünyevî istekler karışmış olabilir.

Cenab-ı Hak şöyle buyurur «Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibadette (Hiç bir kimseyi ve hiç bir şeyi) ortak koşmasın.» (42)

Münafıkların özelliklerini söylerken şöyle buyurur «Onlar namaza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar.» (43)

(*) Arapçadan alındığı için okuma hatası olabilir. (Mütercim)

41) Alu 'Imran: 110.

42) Kehf: 110.

43) Nisa: 142.

Diğer bir ayet-i kerimede de: «İşte namaz kılanların vay haline ki, onlar namazlarından gâfildirler, onlar riyakârların ta kendileridir. Zekatı da men'ederler onlar.» buyurur. (44)

Ebu Hureyre şöyle der: Rasûlüllâhı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim :

«Kıyamet gününde üzerine hüküm verilecek insanların ilki, şehid edilen kimsedir. Bu kişi getirilecek, Allah ona nimetlerini ta'rif edecek, o da onları tanıyacaktır.

— Bu nimetler hakkında ne yaptın? diye soracak; şehid:

— Senin uğrunda çarpıştım. Nihayet şehit edildim! Diyecektir. Hak Teâlâ :

— Yalan söyledin! Lâkin sen cesur denilsin diye çarpıştın. Gerçekten denildi de!. Buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüz üstü sürüklenecek, nihayet cehenneme atılacaktır.

Bir de ilmi öğrenip öğreten ve Kur'an'ı okuyan bir kimsedir. Bu da getirilecek, kendisine nimetlerini ta'rif edecek, o da onları tanıyacaktır.

— Bunlar hakkında ne yaptın? Diye soracak. O kişi:

— İlmî öğrendim ve öğrettim. Senin rızan için Kur'an'ı da okudum! Diyecek. Cenab-ı Hak:

— Yalan söyledin! Lâkin sen ilmi âlim denilsin diye öğrendin; Kur'an'ı da kaari'dir denilsin diye okudun; gerçekten denildi de! Buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüzü üstü sürüklenecek; nihayet cehenneme atılacaktır.

Bir de Allah'ın, yakasını genişlettiği ve kendisine malın her çeşidinden verdiği kimsedir. Bu da getirilecek, ona nimetlerini tanıyacak; o da onları tanıyacaktır.

— Bunlar hakkında ne yaptın? Diye soracak. O kişi :

— Uğrunda mal sarf edilmesini dilediğin hiç bir yol bırakmadım. Mutlaka senin için sarfettim! Diyecek. Cenab-ı Hak :

— Yalan söyledin! Lâkin sen, cömerttir desinler diye yaptın. Gerçekte denildi de! Buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüzü üstü sürüklenecek, sonra cehenneme atılacaktır.» Hadisi Müslim tahrir etmiştir. (45)

44) Maûn: 4-7.

45) İmaret, 152.

Câbir'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resülûllah şöyle buyurur: «Âlimlere karşı çıkmak, beyinsizlerle yarışmak, meclislerde ayrıcalık elde etmek için ilim öğrenmeyiniz. Bunu kim yaparsa onun hakkı ateştir ateş.» Hadisi, İbnu Mâce, İbnu Hıbbân ve Hâkim tahrîç etmiştir. (46)

Ebu Hureyre'den rivayet olunan diğer bir hadis-i şerifte de Resülûllah (s.a.v.): «Kim kendisiyle Allah'ın rızası aranılan bir ilmi dünya menfaati elde etmek için öğrenirse, kıyamette cennetin kokusunu bulamaz.» buyurmuştur. Hadisi Ebû Davud ve İbnu Mâce tahrîç etmiştir. (47)

-
- 46) İbnu Mâce, Mukaddime, 23; Mevaridü'z-Zem'an, s. 51; el-Müstedrek, 1, 81. Hadisin mevsûl veya mürsel olduğu ihtilâfıdır. Kabul edilen görüş Yahya b. Eyyub'un sika olmasından dolayı hadisin mevsul olmasıdır. Ayrıca Hakim ve İbnu Mâce hadisin mevsul olduğuna şahadet eden başka bir hadisi de tahrîç etmişlerdir. el-Muğnî fi'd-Duafa', 6931 ve el-Menhecü'n-Nakd, 375'e bakınız. Her iki kitapta da hadisin senedi hakkında mütalaada bulunduk.
- 47) Ebu Davud, İlim, 16, Ebu Davud hadis hakkında hiçbirşey söylememiştir. Onun, hakkında konuşmadığı hadisler salih hadislerdir.

(الخلاصة)

اعجاز النبوة العلمیة.

لما كان الحديث النبوی عنو المصدر الثاني للتشريع - بعد القرآن الكريم - فقد أعطاه العلماء غاية اهتمامهم وبذلوا من أجل الحديث وأسانيده كل ما في وسعهم حتى رحلوا المسافات البعيدة على يسمند الشقة ونظم المشقة طائبا للحديث ، وحشوا عن أسانيد الأحاديث بيل عن اسناد الحديث الواحد .

وقد كانت الرحلة في طلب الحديث من لوازم طريقة المحدثين وههجم في التحصيل العلمي وللرحلة أهداف ومقاصد جلييلة لدى أهيل الحديث منها تحصيل الحديث والثبت من الحديث وطلب العلوف في السند والبحث عن أحوال الرواة ومدأكرة العلماء في نقد الأحاديث وطلبها . ومن فوائد الرحلة التمكن من الجواب العلمية ونشر العلم واتساع الثقافة العامة وتتميم الغضائل والكمالات في النفس وكسب صدقات جيدة خالصة .

وللرحلة آداب وأصول ينبغي مراعاتها حتى تتهي الرحلة ثمارها وتحقق أهدافها ، أيا كان المسلم الذي يرحل من أجله الطالب منها : أن يقدم السماع من علماء بلدته على الرحلة وحسن اختيار أماكن الرحلة ، وأن يهتم بكثرة العبادة العلمية الطلقة وكثرة التسموع مما ليس عنده من الأسانيد والمقنن وأن يقدم ذلك على الاستكثار من الأساتذة ، وأن يعتني بالمدأكرة مع المحققين للتعقق في العلم ، وأن يراعي الآداب العامة في السفر كالعبادة على الطاعات والعبادات وذكر الله تعالى ، وتحصيل مقاب السفر والطريق والصبر على الرفاق .

وقد سلك المسلمون سبيل الرحلة في طلب الحديث والعلم من وقت مبكر جدا حيث بدأ من عصر النبوة ، بمكن ما رسم بعض المستشرقين مثل " جولد تسيهر " وتابعه " ليون بورشيه " وهناك دلائل كثيرة تثبت بطلان هذا الرسم ، مذكورة في كتب " الرحلة في طلب الحديث " ولا سيما كتاب الخطيب البغدادي " الرحلة في طلب الحديث " .